

ontziet. In het maatschappelijk verkeer, dat op trouw berust, moet men altoos op ontrouw bedacht zijn. De eed zou niet noodig wezen, zoo ieders woord waarachtig was.

Door de zonde is de verdeeling der volken. Bossuet meent, dat de splitsing noodig werd door de uitgebreidheid. Toch laat zich in den staat der heerlijkheid zoo iets niet denken, en houdt dit nauw verband met de breuke der eene taal, van welke gedeeldheid de Heere Zich wel bedient om den rijkdom zijner schepping ook op dit gebied te doen uitkomen, maar die toch zoo groote belemmering is dat, gelijk Augustinus opmerkt, iemand liever met zijn' hond is dan met een vreemd mensch,¹⁰⁴) en zooals de Apostel Paulus aantoon, zelfs geestelijke gaven zonder nut voor de gemeente blijven. (1 Cor. XIV)

In de middeleeuwen is het feit der splitsing in volkeren niet genoeg erkend. De machtig heerschende gedachte der eenheid, die echter gepaard ging met het toekennen van zelfstandige waardij aan wat uit het oogpunt van het geheel slechts deel was, leidde tot het willen samenvatten van de menschheid in één uitwendig verband, al ging men daarbij meer federalistisch dan centralistisch te werk. De Christenheid met de menschheid vereenzelvigende, moest die menschheid zich als één volk vertoonen; als de meest omvangrijke *universitas* op aarde, nu eens aangeduid als *ecclesia universalis*, dan als *respublica generis humani*, die ééne uitwendige rechtsorde behoeft en een *unicus principatus*¹⁰⁵). Van daar het *imperium mundi* des Duitschen Keizers, van Frankrijk uit, met name door Johannes Parisiensis, straks krachtig betwist. Van daar ook bevorderd het streven om alles te doen culmineeren in den Paus. Vandaar de stelling, dat alle oorlog binnen de grenzen van dat rijk alleen burgeroorlog is.

Onze eeuw sloeg in het andere uiterste over; de splitsing werd tot volstrekte vervreemding; en niet het minst door den invloed van Bismarck werd in de politiek van non-interventie het Kaïnitisch beginsel: *Ben ik mijns broeders hoeder?* in strijd met wat Calvijn in vroeger¹⁰⁶), en Groen van Prinsterer in deze dagen leerde¹⁰⁷), tot hoogste diplomatieke wijsheid.

Als gevolg van de zonde, maar tevens als te aanvaarden en door het recht te regelen instelling is vaak de slavernij ge-